

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

VOJAŠKA OBVEŠČEVALNA SLUŽBA V KRALJEVINI SHS/JUGOSLAVIJE IN SLOVENSKI DELEŽ

Članek je pretežno napisan na osnovi razprave **dr. Dalibora Dende**¹, pa tudi drugih virov. Namreč omenjena razprava dr. Dende je zanimiva predvsem zaradi kadrovske zasedbe organov vojaške obveščevalne službe (VOBS) Kraljevine SHS/Jugoslavije, ker je omenjen tudi slovenski delež, dodal pa sem tudi nekaj prezrtih in novejših podatkov, ki ta delež tudi celoviteje predstavljajo.

Gre predvsem za moje raziskave o slovenskih vojaških obveščevalcih (polkovnika **Viktor Andrejka** in **Vladimir Vauhnik**, podpolkovnik **Drago Slekovec**) in njihovih tajnih sodelavcev (**Danilo Zelen**, rez. podporočnik in **Dušan Vilhar**, rez. letalski kapetan II. razreda) ter prispevka slovenskega policijskega komisarja oz inšpektorja (**Anton Batagelj**, rez. major VKJ)².

Definicije o vojaški obveščevalni službi ne bom predstavljal, saj je več ali manj znana (zbiranje in obdelava podatkov o nasprotniku). Manj pa je znana delitev na strateško in

¹ **Dr. Dalibor Denda**, podpolkovnik Vojske Srbije, raziskovalec – sodelavec Inštituta za strateške raziskave v Beogradu: *Vojaška obveščevalna služba Kraljevine SHS/Jugoslavije 1918–1941*, Vojnoistorijski glasnik, Beograd, 2010. Stik: dalibor.denda@mod.gov.rs

² - **Marijan F. Kranjc**, generalmajor v pokoju, *Viktor Andrejka, generalštabni polkovnik Vojske Kraljevine Jugoslavije, prvi slovenski častnik vojaške obveščevalne službe VKJ*, www.vojastvo-military.si

- **Marijan F. Kranjc**, generalmajor v pokoju, *Vladimir Vauhnik, generalštabni polkovnik VKJ, vojaši ataše v Berlinu, britanski in nemški agent, četniški brigadni general*, www.vojastvo-military.si

- **Marijan F. Kranjc**, generalmajor v pokoju, *Drago Slekovec, podpolkovnik VKJ, načelnik obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani*, www.vojastvo-military.si

- **Marijan F. Kranjc**, generalmajor v pokoju, *Tone Batagelj - Nino, preporodovec, dobrovoljec srbske vojske, rez. major VKJ, policijski komisar in inšpektor, vodja jugoslovanske UJKE, podpornik tigrovcev in pesnik*, www.vojastvo-military.si

taktično obveščevalno službo, pri čemer so v strateški službi vsa stremjenja usmerjena v pridobitev tajnih sodelavcev v vrhovih nasprotnika, medtem, ko je taktična obveščevalna služba (izvidovanje) dejavna v miru v obmejnem prostoru, v vojni pa na bojnem polju.

Vojaško obveščevalno in protiobveščevalno službo vodijo osposobljeni kadri od najnižje enote do generalštabov, danes že s pomočjo vrhunske digitalne tehnike.

Vojaška obveščevalna služba Kraljevine SHS/Jugoslavije se je razvijala obenem z ustanavljanem in oblikovanjem Vojske SHS/Kraljevine Jugoslavije, predvsem pa iz obstoječih obveščevalnih organov vojske Kraljevine Srbije, ki so se že poprej vzgledovali po francoskih obveščevalcih, delno pa tudi na izkušnjah avstro-ogrške vojske, v kateri so predhodno službovali hrvaški in slovenski kadri.

Razvojna pot je zajemala štiri obdobja, ki jih bom kratko predstavil.

Prvo obdobje od 1918 do 1920: preoblikovanje vojaške obveščevalne službe vojske Kraljevine Srbije v vojaško obveščevalno službo vojske Kraljevine SHS

Dejansko je še šlo za delovanje obveščevalnih organov v vojnih razmerah, na fronti, na otoku Krfu, na osvobojenih in zavzetih področjih, ki jo je vodil Obveščevalni odsek Operativnega oddelka srbskega Vrhovnega poveljstva, v kateri sestavi je bila tudi policijska sekcija za protiobveščevalno službo in vojaški informativni biro.

Obveščevalni odsek so vodili:

- **Danilo Kalafatović**, polkovnik,
- **Mihajlo Jovanović**, polkovnik in
- **Miloš Jovanović**, polkovnik.

Načelnik policijske sekcije je bil **Kosta Tucaković**, polkovnik (Najbolj znan poveljnik srbske žandarmerije je bil slovenski dobrovoljec in polkovnik VKS **Janko Stibiel - Vukasović**³, 1851, Vrtovin pri Ajdoščini – 1923, Ljubljana).

Glavne naloge VOBS so bile obveščevalno delovanje v Avstriji, Italiji, Albaniji, Bolgariji in Madžarski, pa tudi protiobveščevalno delovanje v obmejnih področjih, kakor tudi onemogočavanje komunistične propagande (»boljševiki« - povratniki iz Rusije).

---

³ **Janko Stibiel - Vukasović**, polkovnik vojske Kraljevine Srbije in SHS/Jugoslavije in njegovi potomci – prispevek k slovensko-srbskim odnosom, www.vojastvo-military.si.

Drugo obdobje od 1920 do 1929: nevarnost s strani Italije in ozemeljske težnje Madžarske, Bolgarije in Albanije

Gre za obdobje, ko se je po sklenitvnihih mirovnihih sporazomov prešlo z vojnega na mirnodobno stanje.

Aprila 1920 je oblikovan Generalštab vojske Kraljevine SHS/Jugoslavije, pa je tako v njegovi sestavi ustanovljen Obveščevalni oddelek, ki je imel štiri sekcije (pozneje odseke), in sicer:

- 1. sekcija za ofenzivno obveščevalno delovanje v tujini (predvsem v Italiji in Madžarski, pozneje tudi v Bolgariji);
- 2. sekcija za defenzivno obveščevalno službo - protiobveščevalno službo (sumljive osebe, tuji vojaški begunci, protidržavne in protivvojaške organizacije, delno se je spremljalo gibanje tujih vojaških predstavikov);
- 3. sekcija se ukvarjala z analitko in spremljanjem vojaško-političnih gibanj doma in po svetu, kako tudi domačih in tujih časopisov;
- 4. sekcija je skrbela ta vojaške šifre.

Obveščevalnemu oddelku so načelovali:

- **Miloš Jovanović**, polkovnik,
- **Dušan Trifunović**, polkovnik,
- **Petar Marković**, generalmajor in
- **Živko Stanisavljević**, brigadni general.

Imenova so tudi vojaški atašeji v Parizu, Pragi in Tirani.

V tem obdobju sta bili izvedeni tudi dve znani obveščevalni akciji, in sicer:

- sodelovanje v državnem prevratu v Albaniji koncem leta 1924 in ustoličenju **Axmet-bega Zogua**,
- italijanski vojaški predstavnik je avgusta 1928, prek ruskega emigranta, ki je bil zaposlen kot tehnik v 4. odseku, predvsem zaradi nebudnosti načelnika **Đorđa Vujića**, uspel dobiti knjigo novih in starih vojaških šifer, kakor tudi podatke o vseh jugoslovanskih podjetjih, ki so preskrbovala VKJ!

Viktor Andrejka, generaštadni major VKJ – vodja 1. sekcije ofenzivne vojaške obveščevalne službe v GŠ vojske Kraljevine SHS/Jugoslavije⁴ (avtorjev dodatek)

V vojsko Države SHS/Kraljevine Jugoslavije je bil uradno sprejet 30. junija 1919 s činom generalštabnega majorja, vendar brez naslova plemeniti, ki ga je sicer podedoval po očetu.

---

⁴ **Viktor Andrejka**, ibidem, str. 106/107.

Po oblikovanju Poveljstva dravske divizije je major **Viktor Andrejka** kot poveljnik 7. dravskega polka sodeloval v znani in uspešni ofenzivi pod poveljstvom divizijskega generala **Krsta Smiljanica** in si 11. aprila 1920 prislužil prestižno odlikovanje red belega orla z meči 4. stopnje. Kasneje je bil postavljen za pomočnika in načelnika štaba Dravske divizije, vendar je že leta 1920 prešel v vojaško obveščevalno službo.

Kot izobražen in usposobljen obveščevalni častnik avstro-ogrske vojske je v obdobju 1920–1922 v obveščevalni upravi generalštaba VKJ sodeloval pri formiranju obveščevalne službe vojske Države SHS/Kraljevine Jugoslavije s polno podporo divizijskega generala **Petra Markovića**, takratnega načelnika obveščevalnega oddelka Glavnega generalštaba VKJ. Vodil je **1. odsek ofenzivne vojaške obveščevalne službe**. Leta 1922 pa je bil postavljen za **načelnika prikritega centra ofenzivne vojaške obveščevalne službe proti Italiji in Avstriji s sedežem v Ljubljani**. Tako je dejansko postal prvi slovenski obveščevalni častnik in obenem tudi vodja ofenzivne vojaške obveščevalne službe. Na tej dolžnosti je ostal vse do svoje upokojitve, 1932. leta.

V čin podpolkovnika je bil povišan 17. decembra 1923 po posebni prošnji, ki jo je posredoval vojnemu ministru. Namreč, po ponovni prošnji z dne 24. novembra 1923 je bilo odločeno, da je v posebnih službah možno napredovati tudi brez obveznega (polletnega) stažiranja na dolžnosti poveljnika bataljona. V čin polkovnika je bil povišan 1. aprila 1928.

Medtem je za uspešno opravljanje službenih dolžnosti prejel dve odlikovanji, in to: 22. oktobra 1922 red sv. Save 5. stopnje in nazadnje dne 25. januarja 1928 še red belega orla 5. stopnje. Leta 1932 je bil na pritisk italijanske diplomacije (Ovre) upokojen. Nasledil ga je major **Branko Plhak**, ki je pred tem služboval v obveščevalni uparvi GŠ VKJ v Beogradu.

Tretje obdobje 1929–1937: Povečana obveščevalna dejavnost proti sosednim državam

V tem obdobju je znatno povečana ofenzivna obveščevalna dejavnost proti Italiji, Madžarski, Bolgariji in Albaniji. Zato je tudi povečano število častnikov v 1. odseku (od 15 na 30), urejen je arhiv in ustanovljena knjižnica. Od leta 1932 je začela načrtna vzgoja obveščevalnih kadrov, pa je tako do leta 1941 obveščevalne tečaje končalo 270 častnikov. Oblikovan je tudi 5. odsek za zveze s tujimi vojaškimi predstavniki v Jugoslaviji.

Načelniki Obveščevalnega oddelka so bili:

- **Mihajlo Bodi**, brigadni general (1929–1931),
- **Petar Aračić**, brigadni general (1931–1936),
- **Borivoje Joksimović**, polkovnik (od 1937).
-

Načelniki 1. oddseka so bili:

- **Jovan Antić**, polkovnik,
- **Đorđe Glišić**, polkovnik in
- **? Stojanović**, polkovnik.

Na službi v 1. odseku so bili: **Vjekoslav Klišanić**, podpolkovnik, **Vjeskoslav Kolb**, kapetan (pozneje generalpodpolkovnik JLA, Slovenec), **Branko Plhak**, kapetan (pozneje načelnik ObC v Ljubljani, po Andrejki) in **Stanković**, kapetan.

Načelnika 2. odseka sta bila:

- **Mihajlo Mihajlović**, podpolkovnik in
- **Dušan Bojović**, podpolkovnik.

Na službi v 2. odseku so bili: **Rista Pljakić**, major, **Eta Spajić**, major in **Uglješa Popović**, kapetan.

Načelniki 3. odseka so bili:

- **Linus Dekaneva**, polkovnik, Slovenec (pozneje brigadni general),
- **Tonči (Anton) Kokalj**, polkovnik, Slovenec (pozneje četniški poveljnik v Sloveniji),
- **Ivan Vrkljan**, polkovnik in
- **Petar Ostojić**, podpolkovnik.

Načelniki 4. odseka so bili:

- **Dorđe Vujić**, podpolkovnik,
- **Živko Stefanović**, podpolkovnik,
- **Gojko M. Jovanović**, podpolkovnik in
- **Živko Stefanović**, polkovnik.

V 4. odseku je izdelana nova šifra, ustanovljeno je delovodstvo in arhiv, kemični ter fotografski laboratorij.

Pribočnik načelnika oddelja je bil **Amerigo Đivanović**, kapetan, arhivar **Borivoje Božanović**, risar **Vasić** in fotograf **Igrutinović**.

Vojaška poslanstva so odprta v Londonu (**Vladimir Marijašević**, kapetan bojne ladje, 1930–1932, vojaški odposlanec za vojno mornarico in letalstvo, vojaški za vojsko v Parizu), v Ankari (**Novica B. Rakočević**, generalštabni polkovnik, 1935), v Berlinu (**Žarko A. Verić**, generalštabni polkovnik, 1936).

Leta 1935 so vsi vojaški odposlanci (atašeji) opozorjeni na večje angažiranje, zlasti pa na predaji tajnih sodelovancev in družbenih zvez.

Po zaslugi dr. Daliborja Dende imamo celovit seznam vojaških diplomatov – odposlancev (atašejev) VKJ v Rimu, Italiji⁵ od 1917–19141, pa jih zato tudi navajam, in sicer:

- **Dušan Pešić**, generalštabni polkovnik, delegat vojske Kraljevine Srbije (1917–1920),
- **Mihajlo Jovanović**, generalštabni polkovnik (verjetno Pešičev pomočnik),
- **Pantelija Jurišić**, generalštabni polkovnik, vojaški ataše (do 1920),
- **Milan Ječmenović**, generalštabni polkovnik, vojaški ataše (1923–1927),

⁵ **Dalibor Denda**, *Activitis of Yugoslav Military Intelligence Service towards Italy 1918–1941*, Military Archive in Belgrade, Official Military Gazzette, 2015 (Aktivnosti jugoslovanske vojaške obveščevalne službe proti Italiji 1918–1941).

- **Milutin Nedić**, generalštabni brigadni general, vojaški ataše (1927–1930),
- **Radivoje Janković**, generalštabni polkovnik, vojaški ataše (1930–1932),
- **Žarko R. Popović**, generalštabni polkovnik, vojaški ataše (1932–1935),
- **Stojadin Milenković**, generalštabni podpolkovnik, vojaški ataše za vojsko, vojno mornarico in vojno letalstvo (1935–1937),
- **Radmilo Trajanović**, topniški major, vojaški ataše (1937–1939),
- **Velimir Ronosorić**, konjeniški generalštabni polkovnik, vojaški ataše za vojsko, vojno mornarico in vojno letalstvo (1939–1941).

Pomočniki vojaškega atašeja so bili od leta 1925 naslednji obveščevalni častniki:

- **Stanko Brašić**, kapetan I. razreda (15 let),
- **Rudolf Čeh**, topniški kapetan I. razreda, Slovenec (10 let),
- **Dragoslav Jungić**, kapetan letalstva I. razreda,
- **Gavro Škrivanić**, major letalstva,
- **Josip Rijavec**, kapetan letalstva I. razreda, Slovenec,
- **Jože Rožanc**, podčastnik, Slovenec, sekretar načelnika VObC v Ljubljani.

Konzul (Trst): Lazarević, civil (dejansko major letalstva VKJ).

Za konzule v drugih državah (n. pr. v Albaniji) so imenovani rez. častniki VKJ, saj je bilo identiteto aktivnih častnikov zelo težko prikriti.

O drugih zanimivih podatkih iz navedene razprave dr. Daliborja Dende v nadaljevanju.

Četrto obdobje: 1937 – 1941, reorganizacija obveščevalne službe in priprave za obrambo države

Meseca oktobra 1937 je prišlo v GŠ VKJ do nove reorganizacije, ker so potrebe to narekivale. Tako so po novem v GŠ VKJ obstajale tri direkcije, ki so imela več oddelkov, in sicer:

- I. direkcija: Operativni in Obveščevalni oddelek (štiri odseki in sekcija za zveze s tujimi vojaškimi predstavniki);
- II. direkcija: Organizacijski in Prometni oddelek in
- III. direkcija: Učni in Zgodovinski oddelek.

Toda že meseca marca 1940 je prišlo do nove organizacije, pa je tako II. direkcija postala obveščevalna, ki je imela 1. in 2. obveščevalni oddelek. Tako se je 1. obveščevalni oddelek delil na posamezne odseke z ozirom na države, ki so bile obveščevalno obdelovane (vse sosedne države, pa tudi Nemčija), medtem ko se je 2. obveščevalni oddelek delil na naslednje odseke in sekcije: notranjo službo (protiobveščevalno), šifrantski, arhivski (kartoteka), kriptografski, fotografski, kemični in »M-odsek« (specialni).

Zanimivo je dodati, da so šele po letu 1940 na odgovorna mesta v obveščevalni službi prišli slovenski in hrvaški častniki (**Linus Dekaneva**, brigadni general, Slovenec⁶, **Anton Papte**, **Ivan Prezelj**, polkovnik, Slovenec, **Vjekoslav Klišmanić**, **Mirko Burja**, polkovnik, Slovenec, **Jurij Višić**, **Žarko Verić** in drugi).

Odrpta so tudi vojaška poslanstva v svetovnih metropolah. Tako je v Washingtonu postavljen **Mirko L. Burja**, generalštabni polkovnik, Slovenec), v Londonu **Milorad M. Radović**, brigadni general in v Moskvi **Žarko Popović**, generalštabni polkovnik.

Obveščevalni oddelek v GŠ VKJ so v tem času vodili:

- **Borivoje Josimović**, polkovnik,
- **Andra Božanić**, polkovnik,
- **Žarko Majstorović**, brigadni general in
- **Žarko Popović**, polkovnik.

Po oblikovanju Obveščevalne direkcije marca 1940, je isto vodil **Dragoslav Milosavljević**, brigadni general, 1. obveščevalni oddelek pa **Žarko Popović**, polkovnik (kmalu zamenjal **Stjepan Kalečak**), dočim je 2. Obveščevalni oddelek vodil **Stojanović**, polkovnik.

Po omenjenih reorganizacijah je obveščevalna služba VKJ bila ofenzivno usmerjena. Glavni nosilci so bili:

- Izpostavljeni obveščevalni centri: **Jesenice**, **Sušak** (agentura v Reki, Ilirski Bistrici, Klani in Benetkah), **Maribor**, **Split**, **Dubrovnik**, **Osijek**, **Subotica**, **Pirot**, **Štip** in **Bern** v Švici⁷);
- Prikriti (tajni) obveščevalni centri v **Beogradu** (glavni), **Ljubljani**, **Zagrebu**, **Novem Sadu** in **Kragujevcu**;
- Vojaški atašeji v **Washingtonu** (M. Burja), **Londonu** (M. Radović), **Moskvi** (Ž. Popović), **Berlinu** (V. Vauhnik⁸), **Bukarešti**, Rumunija (F. Stropnik, generalštabni polkovnik, Slovenec), **Carigradu**, Turčija (M. Prosen, polkovnik, Slovenec), **Atenah**, Grčija (V. Keler), **Parizu**, Francija (V. Gerba), Pragi, Čehoslovaška (**S. Jendrešič**) in v **Budimpešti**, Madžarska (Z. Zupančič, verjetno Slovenec);
- Obmejne enote (72 čet, v vsaki četi je bil obveščevalni častnik), katerih poveljstva so bila v **Zagrebu**, **Nišu** in **Skopju**;
- »M-odsek«, ustanovljen 1937 kot posebni organ Obveščevalnega oddelka oz. direkcije, ki ga je vodil **Gojko Jovanović**, polkovnik. Nazadnje ga je vodil polkovnik **Uglješa Popović**. Vendar M-odsek ni izpolnil pričakovanj (Tako ni odkril glavenga

⁶ **Linus Dekaneva** (1884, Pulj–1953, Beograd), častnik AOV, Maistrov borec, pehotni brigadni general od 1936, obveščevalec, kraljev pribočnik, pomočnik poveljnika Šumadijskega divizijskega območja, glavni inšpektor pehote v GŠ VKJ. Vir: moj članek v **Osebnosti** – velikem biografskem leksikonu, Ljubljana, MK, 2008.

⁷ **Nikola Vilhar**, kapetan II. razreda letalstva VKJ, častni konzul španske republikanske vlade na Sušaku, tajni sodelavec majorja **Draga Slekovca**, načelnika ObC VKJ na Sušaku, je sredi leta 1939 po nalogu generala **Dušana Simovića** poslan v Bern, Švica, z nalogo, da zbira obveščevalne podatke o nemški in italijanski vojski. Med bivanjem v Švici je Vilhar postal agent sovjetskega Rdečega orkestra s psevdonomom »Gabel«, pozneje pa je poslan v Južno Ameriko kot poseben diplomatski predstavnik kraljeve vlade v Londonu. O njem sem obširno pisal na domeni www.vojastvo-military.si.

⁸ **Vladimir Vauhnik**, generalštabni polkovnik VKJ, častnik AOV in Maistrov borec, vojaški ataše v Berlinu, nemški in britanski agent, brigadni general slovenskih četnikov. Vir: www.vojastvo-military.si.

nemškega agenta v Beogradu, **Petra Petrovića Dornovo**, bivšega generalštabnega polkovnika Vrangelove armade, ki je bil v Beogradu trgovski predstavnik za firme iz Nemčije, pa je »normalno« zahajal v nemško ambasado. Ni pa odkril niti italijanske agente v Obveščevalnem direktoratu GŠ VKJ);

- Minister za notranje zadeve (policije) je v istem obdobju ustanovil poseben izvršni oddelek imenovan »UJKA« ki ga je ustanovil in vodil (slovenski) policijski inšpektor **Tone Batagalj - Nino**⁹;
- **Obveščevalni častniki** v poveljstvih šestih armadnih območij, dvanajstih divizijskih oblasteh, večjih mestih, orožniških polkiv in (Rupnikovega) štaba za utrjevanje meje (1937–1941).

Vodja Ujke – posebnega oddelka protiobveščevalne službe policije za nadzorovanje diplomatskih predstavnikov v Beogradu (avtorjev dodatek)

Obveščevalno-varnostni sistem Kraljevine Jugoslavije¹⁰ je bil podoben drugim evropskim, posebno francoskemu, kar je bila posledica tradicionalnih vezi med Francijo in Srbijo, predvsem pa šolanja potrebnih kadrov – »francoskih dijakov«, ki so po letu 1919 tudi zavzeli vodilna mesta v državni upravi in vojski. Sistem pa je bil neučinkovit, saj ni bil centraliziran. Namreč, obveščevalno-varnostni sistem sta tvorila dva dokaj ločena podsistema, in sicer: **Ministrstvo za vojsko in mornarico** s tremi resorji: Vojaško obveščevalno službo, Protiobveščevalno službo in Oddelkom za šifrantsko službo ter **Ministrstvo za notranje zadeve** s Politično policijo in Civilno protiobveščevalno službo. Orožništvo (žandarmerija) je bilo izvršni organ notranje in javne varnosti, podrejeno vojski.

Ker so naloge notranje varnosti spadale pod policijsko ministrstvo, je bilo to sestavljeno iz dveh direktij – Direkcije javne varnosti in Direkcije nacionalne (državne) varnosti.

Direkcija nacionalne (državne) varnosti je imela tri oddelke: političnega, obveščevalnega in varnostnega.

Glavni je bil Politični oddelek – to je bil centralni organ tajne (politične) policije, ki je imel v svoji sestavi odseke za kontrolo obveščevalnih služb, za kontrolo združenj in društev ter za kontrolo časopisov in tiskarn.

Politični oddelek je bil najmočnejši del tajne policije, saj so bili njegovi uradi razporejeni po celi državi, ker so imeli tudi naloge preiskovalnih organov, spremljanje sumljivih oseb, kontrole in podobno.

Specialni obveščevalni oddelek je dejansko opravljal protiobveščevalne naloge politične policije in je imel pet referatov: bolgarsko-albanskega, italijanskega, nemškega in za »ostale« države.

⁹ **Tone Batagalj - Nino**, preporodovec, dobrovoljec srbske vojske, rez. major VKJ, policijski komisar na Jesenicah, policijski inšpektor v Beogradu, vodja »UJKE«, tigrovec, pisatelj in pesnik. Vir: www.vojastvo-military.si (16. 4. 2016).

¹⁰ Milan V. Petković, *Obaveštajci Jugoslavije 1918–1946*, Beograd 2008.

Varnostni oddelek je opravljal analitične naloge in na terenu vodil dosjeje sumljivih oseb, kopije teh pa so se nahajale v Centralni kartoteki politične policije v Beogradu.

Poleg tega so v Ministrstvu za policijo obstajali »specialni svetovalci«, ki so imeli široka pooblastila. Najbolj znan je bil **Dragoljub Jovanović - Dragi**, sicer šef politične policije Srbije, tudi nemški agent, ki je bil večkrat poslan v Dravsko banovino. Po njegovih »inšpekcijah« so bili **premeščeni oz. odstavljene** Tone Batagelj kot obmejni policijski komisar na Jesenicah, polkovnik Viktor Andrejka, načelnik obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani in mnogi drugi.

Potrebno je tudi dodati, da je kraljev Namestnik **princ Pavel** imel svojo dvorno obveščevalno službo, ki jo je vodil general **Petar Živković**, sicer izkušen vojaški obveščevalec. Na zvezi je imel ugledne osebe in strankarske prvake, zato je na določen način vplival tudi na politično življenje v državi. Menda je imel tudi precejšen vpliv na pisanje uglednih časopisov.

Poseben vpliv je imela seveda politična policija v Beogradu. Vodil jo je omenjeni Dragoljub Jovanović, ki je predvsem nadzorovala komuniste in predstavnike opozicije, zanemarjal pa je druge naloge¹¹.

V takšnih razmerah je v začetku 1940 novi minister policije **Stanoje Mihaldžić**, nekdanji podban in šef zagrebške policije, zaradi izbruha 2. svetovne vojne in prihoda številnih nemških in italijanskih vohunov v Beograd, ustanovil **poseben oddelek «O»**, neposredno podrejen njemu osebno, položaj vodje pa je ponudil izkušenemu protiobveščevalcu Tonetu Batagelju. To je bil urad za boj zoper nacistično propagando v Beogradu.

Po priporočilu Alberta Rejca, vodje TIGR-a, je Tone Batagelj sprejel ponujeno dolžnost, za svoja pomočnika pa izbral brata **Franja in Marjana Ujčića**, višja policijska inšpektorja¹². Zaradi popolnega prikrivanja svojega delovanja, so ustanovili t. i. »fasadno« veletrgovsko podjetje z žitom pod imenom **Ujka** (po Marjanu Ujčiću - Ujki), ki je imelo pisarne poleg Jadransko-podonavske banke v Beogradu. Za tajnico Ujke je postavil svojo preizkušeno sodelavko **Elo Potočnik**, verjetno tudi tigrovko (pri njej se je v Beogradu skrivaj **Albert Rejec**, vodja organizacije TIGR). S širokim izborom tajnih sodelavcev na vseh izpostavljenih mestih so operativci Ujke kmalu vzpostavili nadzor nad delovanjem nemške in italijanske obveščevalne službe, predvsem pa njihovih diplomatskih predstavnikov v Beogradu. Poročila je minister Mihaldžić dostavljal neposredno knezu Pavlu, kraljevemu Namestniku, ta pa svojim britanskim prijateljem!

Vendar pa je bilo formalno delovanje Ujke kratkotrajno! Namreč, na silovite pritiske nemške in italijanske diplomacije je bila Ujka že **10. 5. 1940 ukinjena**, glavni vodje pa premeščeni iz Beograda. Tako je bil Tone Batagelj poslan v Skopje, Marjan Ujčić v Sarajevo in Franjo Ujčić v Banjaluko. Ker pa je večina tajnih sodelavcev ostala na svojih

¹¹ Po kapitulaciji aprila 1941 je beograjska politična policija skoraj v celoti prešla pod nemško upravo, del vojaške obveščevalne službe pa je prešel na četniško stran generala Draže Mihailovića oz. begunske vlade v Londonu.

¹² Franjo Ujčić je bil pred tem policijski ataše v Berlinu. Oba brata so Nemci zaprli in zasliševali. Franjo je bil po osvoboditvi likvidiran, ker je Ozna našla nemški zapisnik, kjer se je »hvalil« o sodelovanju z Ljotićem.

mestih, lahko rečemo, da je Ujka delovala še v naprej, tokrat seveda pod vodstvom britanskih obveščevalcev.

Med okupacijo Nemci in njihovi kvislingi niso delali večje razlike med nasprotniki. Nekateri obveščevalci so se odločali za t. i. »dvojne igre«, saj so bili izpostavljeni posebnim razmeram. Mnogi pa so se odločali po svojem prepričanju. Namreč, glavni vodje so bili v nemškem ujetništvu (Slekovec, Batagelj in drugi), izpostavljeni pritiskom in trpinčenju, po drugi strani pa so Nemci našli nekaj seznamov tajnih sodelavcev ... Samo v Beogradu je bilo likvidiranih okrog 600 ljudi!

Preostale sodelavce tajnih služb Kraljevine Jugoslavije, tudi člane organizacije TIGR, so po osvoboditvi organi Ozne in Kosa obravnavali dokaj sektaško in kruto: kdor ni priznal »sodelovanja z britansko obveščevalno službo«, je bil navadno likvidiran!

Mnogi so seveda ne samo priznali sodelovanje s tujo obveščevalno službo, temveč so tudi pristali na sodelovanje, čeprav nekateri s figo v žepu. Namreč, zaradi zbiranja podatkov in rekonstrukcij o delovanju tujih obveščevalnih služb so organi Ozne kasneje Udbe, mnogim obveščevalcem ponudili sodelovanje pri sestavljanju teh rekonstrukcij, s tem, da so jim oprostili kazenski pregon¹³. To se je zgodilo tudi Tonetu Batagelju. Njegova zaslišanja na Udbi si zainteresirani raziskovalci lahko ogledajo v ARS. Podobno velja za Alberta Rejca, vodjo organizacije TIGR, Draga Slekovca, predzadnjega načelnika ObC VKJ v Ljubljani (jaz sem jih prebral samo delno) in druge.

Grožnje in pritiski s strani Italije in Nemčije

Po nemški priključitvi (»anšlusu«) Avstrije (12. 3. 1938) in münchenskega sporazuma glede češko-moravskega protektorata (15. 3. 1939) ter talijanske okupacije Albanije (aprila 1939), je Jugoslavija dobila dva nova in napadalna sosedra, kar je za GŠ VKJ in vojaško obveščevalno službo pomenilo popolnoma **ново геостратеško ситуациjo**, saj je GŠ VKJ moral popolnoma spremeniti ne samo konspekt, temveč tudi **državni obrambni načrt**.

Tudi vojaška obveščevalna služba je doživela korenite spremembe o katerih je že bilo govora. No, v Avstriji, Albaniji in Čehoslovaški, so morali ukiniti jugoslovanske ambasade in zadržati samo konzulate. Ker se je s tem zmanjšal dotok obveščevalnih informacij iz področjih novih sosedov, je obveščevalna direkcija pri GŠ VKJ predlagala, da se v konzulatih (Dunaj, Praga, Tirana, Trst, Skadar, Valona in Korča) »vgradijo« mlajši rezervni častniki, ki bi tudi tajno delovali za račun obveščevalne službe.

Vojaški obveščevalci so v novi situaciji morali poglobiti sodelovanje s sestrskimi službami, posebno s francosko (novi punkt v Bernu, Švica), romunsko, čehoslovaško, grško in turško, občasno pa tudi z britansko in poljsko.

---

¹³ Glavni gestapovci v Sloveniji, obsojeni na smrtne kazni, so še nekaj let po obsodbi »sodelovali« pri teh rekonstrukcijah, zato sem osebno do istih dokaj zadržan.

No, najbolj nevarni so bili obveščevalni in diplomatski pritiski s strani Nemčije in Italije. Namreč, njihovi obveščevalci so uspeli **izvršiti kapitalne obveščevalne vdore v države, vojaške in policijske vrhove**, ki so imeli usodne posledice.

Naj omenim samo konkretne primere iz Slovenije, ki sem jih tudi dokumentiral (zamenjave vseh načelnikov VObC v Ljubljani, policijskega inšpektorja v Beogradu in druge primere¹⁴).

Ustanovitev obveščevalnega centra VKJ v Bernu, Švica (avtorjev dodatek)

Pri raziskovanju o delovanju Draga Slekovca, podpolkovnika VKJ, načelnika VObC na Sušaku in v Ljubljani¹⁵ in njegovega najbolj uspešnega tajnega sodelavca na Sušaku – Nikola Vilharja¹⁶, sem v članku o Dragu Slekovcu na str. 158 napisal tudi naslednje:

A) »Francoska obveščevalna služba:

Leta 1938 in 1939 je na Sušak prihajal francoski polkovnik Bethouard, šef (obveščevalne službe) generala De Gaulla, pozneje tudi sam armadni general, kateremu je po odobritvi GŠ VKJ predajal poročila o Italiji (o sodelovanju s špansko republikansko armado pa ni povedal, opomba avtorja)«.

Dr. Denda nam v svoji razpravi razgrne tudi zgodovino nastanka tega »obveščevalnega centra« v Bernu jeseni 1939, in sicer:

- Dogovor o sodelovanju obveščevalnih služb Francije in Jugoslavije bil predviden v tajni vojaški konvenciji v Dogovoru o prijateljstvu med Jugoslavijo in Francijo 11. 11. 1927, ki je bil obnovljen leta 1933 in 1937, a predvideval je tudi sodelovanje obveščevalnih služb.
- Ob nemškem napadu na Poljsko so Francozi dali pobudo o konkretnem sodelovanju.
- General Dušan Simović je kot načelnik GŠ VKJ (maja 1938) za to dolžnost izbral svojega prijatelja Nikola Vilharja s Sušaka, ki je bil kot rez. letalski kapetan II. razreda tudi upravnik letališča na Reki.
- Kako je potekalo to sodelovanje s francosko obveščevalno službo, zaenkrat ni nobenih podatkov, na veliko presenečenje pa sva s prijateljem R. Kodričem »odkrila«, da je kmalu po prihodu v Bern, Nikola Vilhar postal sovjetski agent s kodno oznako »Gabel«, kar sem podrobno opisal v že omenjenem članku na svoji domeni.
- Ko je general Dušan Simović aprila 1941 kot predsednik vlade in načelnik GŠ VKJ prešel v Veliko Britanjo, je Dušana Vilharja iz Švice poklical v London, kjer je postal

¹⁴ **Marijan f. Kranjc**, generalmajor v pokoju, *Tigrovci so »padali« v Ljubljani in v Beogradu*. Vir: www.vojastvo-military.si (14. 10. 2015).

¹⁵ Drago Slekovec, podpolkovnik VKJ, načelnik obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani – doslej neznani podatki iz AS. Vir: www.vojastvo-military.si (12. 7. 2016).

¹⁶ Nikola Dušana Vilhar, letalski kapetan II. razreda, sodelavec VObC na Sušaku, »Gabel« - doslej neznani tajni sodelavec sovjetske vojaške obveščevalne službe v Bernu, Švici. Vir: www.vojastvo-military.si (12. 6. 2017).

tiskovni emigrantske vlade, leta 1942 pa je poslan v Južno Ameriko kot poseben diplomatski predstavnik Kraljeve vlade v Londonu.

V zaključku dr. Denda navaja, da je obveščevalna služba VKJ glede na mednarodne prilike in domače materialne možnosti dosegla kvaliteten razvoj in napredek, da je pred napadom na Jugoslavijo pravočasno opozorila državni in vojaški vrh o nemškem napadu, po letu 1945 pa je novi (partizanski) vojski - JLA prepustila nekaj dragocenih obveščevalnih kadrov.

V JLA so prešli: podpolkovnik **Vjekoslav Klišanić**, načelnik II. obveščevalnega oddelka (postal generalmajor), major **Rista Petrović**, načelnik I. oddelka (podpolkovnik), kapetan **Vjekoslav Kolb** (generalpodpolkovnik), kapetan **Mihajlo Kovačević** (podpolkovnik) in mnogi drugi.